

Naturtjek på økologiske bedrifter

Hos: Benny Vammen

Naturtjek er udarbejdet af Linda Udclit

SEGES

STØTTET AF
Fonden for **økologisk landbrug**

Hvordan fungerer Naturtjek?

Med udgangspunkt i besøget, foreslår vi her nogle fokuspunkter, hvor det enten handler om at bevare en naturværdi, eller hvor noget kan gøres anderledes for at højne naturværdien på arealet.

Vi har vægtet tiltag og arealer på en skala fra 1 til 10 stjerner, hvor mange stjerner betyder ”god naturværdi, og her får man mest natur for pengene” – så her er det vigtigt at prioritere din naturindsats. Ikke alle arealer eller tiltag kan score 10 point.

Ved beskrivelsen af et fokuspunkt vil der muligvis være stjerner som er lysere i farven, disse stjerner indikerer et forbedringspotentiale, som kan indfries hvis anbefalingen følges. De lyse potentiale-stjerner er ikke angivet på oversigtskortet.

Anbefalingerne er generelt gældende, så selvom vi tager udgangspunkt i nogle specifikke steder på bedriften - f.eks. et læhegn – så gælder vores råd også for de andre læhegn som findes på matriklen.

Det er selvfølgelig helt frivilligt om anbefalingerne bliver fulgt.

God fornøjelse!

SEGES

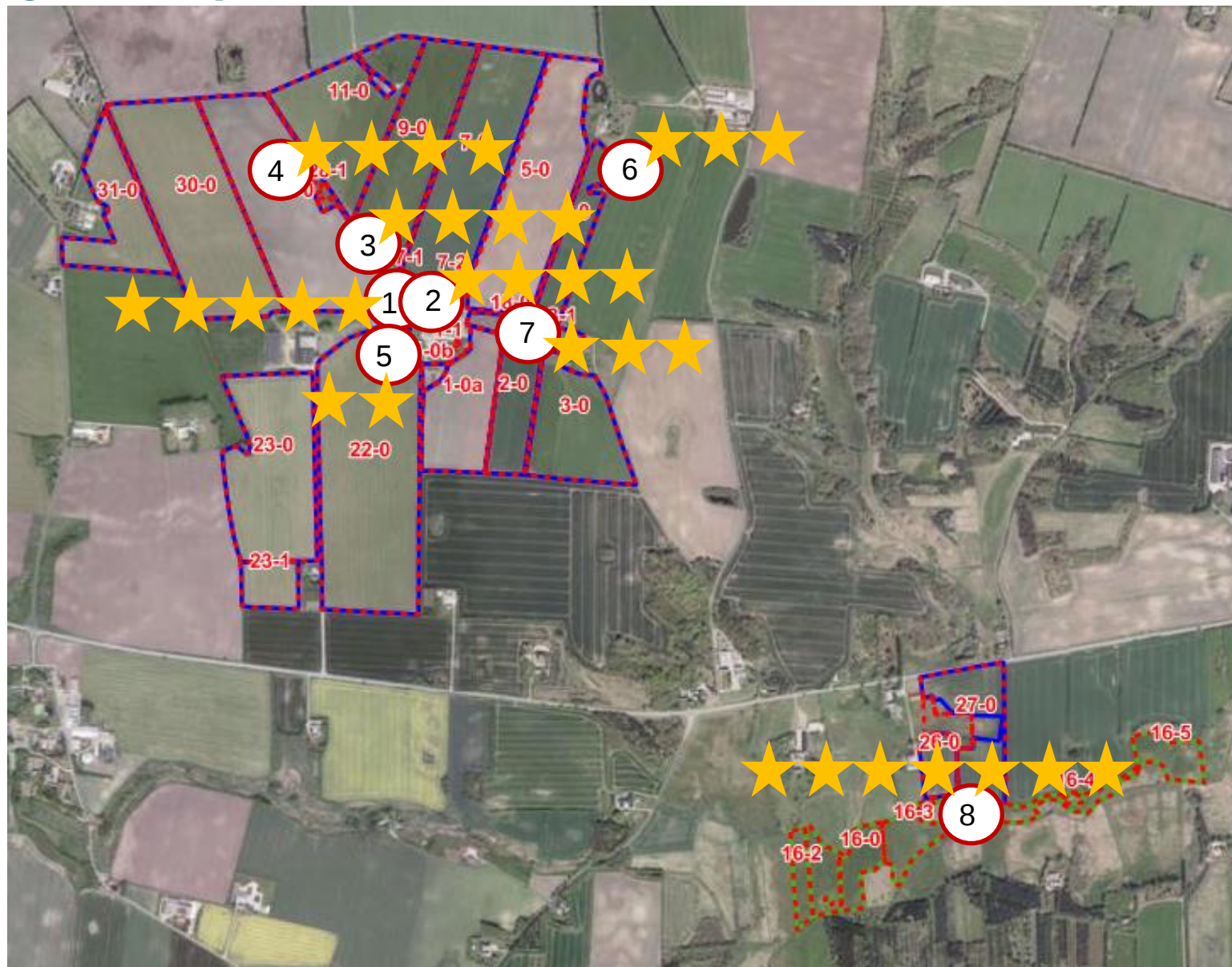
Kort om projektet

Formålet er at afprøve et konkret værktøj i form af et 'Naturtjek', der skal synliggøre hvor og hvordan du som landmand kan gøre en særlig indsats for at højne natur og biodiversitet på din bedrift. Projektet skal give dig mere viden om, hvor dine vigtigste naturværdier er, og give dig konkrete forslag til, hvad du kan gøre for at beskytte, forbedre og udvide din natur.

Bedriftsoversigt og fokuspunkter

1. Gammelt læhegn
2. Stenbunke
3. Jorddige
4. Remise
5. Vandhul
6. Gravhøj
7. Enkeltstående træer
8. Eng

1. Gammelt læhegn og dødt ved

Generelt: Gamle, og døende træer (kaldet veterantræer), er særligt værdifulde som levested for et utal af dyr, planter og svampe. Derimod har unge/ nyplantede træer endnu en meget ringe værdi som levested. Derfor ligger værdien for hegn, krat o. lign. i høj grad i beskyttelsen af gamle og døde træer. Et hegn med stor variation, store sten og luft imellem træerne kan være et særdeles godt levested og score højt ift. biodiversitet.

Specifikt for bedriften: Omkring haven står et fint gammelt læhegn, med både opretstående- og væltet dødt ved. Det meste lå i skygge, hvilket giver levesteder til bl.a. masser af svampe og insekter. Der lå desuden større sten mv. i bunden. For at opnå max. point bør der også stå/lige solbeskinnet dødt ved, da det giver yderligere levesteder til varmekkende insekter og organismer. Det så vi til gengæld andre steder på bedriften. Bl.a. på diget på vej ud til det i kalder "vildniset". Det får I derfor point for andet steds. Det helt optimale læhegn vil desuden have mange blomstrende arter, som tilbyder bestøverne nektar. Dette naturelement har fået 5 ud 8 stjerner.

Anbefaling: Fortsæt som I gør, med at lade dødt ved ligge. Ved eventuel beskæring kan I lægge de afklippede grene i en bunke under/i kanten af træerne. Det giver levesteder for mange arter og ikke mindst god overvintring til f.eks. pindsvin, salamandre m.fl. Skulle der f.eks. fremspire nogle små, hvidblomstrende træer/buske i kanten af jeres læhegn (f.eks. tjørn, hyld, mirabelle m.fl.), kan i med fordel lade der danne sig en "fodpose" med disse. Den vil blive en gradient fra det åbne, lyse og varme til det skyggede, bevoksede, og de vil yderligere bidrage til biodiversitet og føde, skjulested mv. for insekter, fugle osv.

Dødt og delvist nedbrudt træ. Insekter, mos, svampe m.m. har gjort deres indtog.

2. Stenbunke

Generelt: Et stendige eller en stenbunke fungerer som levested for en bred vifte af organismegrupper. Insekter kan bo i huller mellem stenene, planter og mosser kan spire i sprækker og revner, og mange sjældne sten-boende laver stortrives på især solbeskinnede og fritliggende stenbunker/-gærder. Man bør især undgå at lave en 'tandrensning' af stengærder, men i stedet give plads til at stenene bliver til levesteder og med tiden bliver smukt patinerede af de mange vækster.

Specifikt for bedriften: I forlængelse af bevoksningen omkring haven lå en større bunke marksten. En del af bunken havde ligget længe og var fyldt med bl.a. mos. En del af bunken var nyere. Bunken lå primært i skygge, mens en del af bunken havde sol nogle timer om dagen. Denne biotop får ligeledes 4 ud af 7 mulige point.

Anbefaling: Lad endelig stenbunker ligge. De er et fremragende leve- og overvintringssted for forskellige dyr og organismer. Næste gang i har samlet marksten kan i med fordel finde et godt, solbeskinnethed, at etablere en ny bunke. Med tiden vil f.eks. firben og krybdyr i øvrigt, elske at sole sig, jage og samtidig hurtigt kunne finde skjul, ligesom bunken kan bruges til overvintring. Når først man har fået etableret en passende sten bunke, bør man undgå, at der fyldes ovenpå samme bunke. På den måde lader man det, som allerede har etableret sig, få ro.

3. Jorddige

Generelt: Jorddiger kan være rigtig fine småbiotoper i landskabet. Fordi de ikke omlægges, har de høj værdi som levested for bl.a. vilde bier. Sådanne blomsterrige biotoper har, pga. den lange kontinuitet, en langt højere naturværdi end f.eks. blomsterstriber som udsås. Lang kontinuitet giver typisk flere arter og levesteder. Det er særligt fremmende for biodiversiteten hvis digerne omfatter store enkeltstående træer.

Specifikt for bedriften: Vi gik langs et ca. 500 m. langt jorddige, som var karakteriseret ved en stor forskelligartethed. Nogle steder var vegetationen naturligt lav, sparsom og næringsfattig, med små pletter af barjord, hvilket giver gode levesteder for f.eks. vilde, jordboende bier. Her fandtes også flest forskellige plantearter. F.eks. Tveskægget ærenpris, viol, ranunkel, lancet-vejbred, syre, fladbælg, pengeurt og mange flere. Andre steder var vegetationen mere næringsstofpåvirket, lang og tæt, og domineret af få arter. Nogle steder stod enkelte træer og buske, som hyld, mirabelle og hindbær. De tilbyder masser af nektar til bestøverne når de står med deres hvide blomster i foråret, samt frugt til fugle og andre smådyr i sensommeren. Der stod også enkelte udgåede træer. De får fokus som et naturelement for sig selv under punkt 7. Naturkvaliteten af diget er, som beskrevet, af svingende kvalitet, og man kunne med fordel etablere en buffer ved diget. Elementet får derfor 4 ud af 6 mulige stjerner.

Anbefaling: Undgå påvirkning fra jordbehandling og gødning, da dette ødelægger værdien af biotopen som levested og reducerer antallet af forskellige blomster. Lav gerne en lille buffer i kanten af omdriftsmarken, mod diget. Hvis i gøder køernes græsmark, undlad da gerne den/de sidste meter ud mod diget. Måske kan en buffer tilpasses i bredden i forhold til arbejdsbredden på bedriftens markredskaber. Det kan der være en økonomisk fordel i. Vent med eventuel slåning af digerne til efter blomsterne er afblomstrede og har sat frø. Så sikrer man både, at der er føde til insekterne hele sæsonen, samt planternes overlevelse til næste sæson. Man kan med fordel slå arealet i oktober og fjerne afklippet materiale for at mindske næringsniveauet og tilgroning. Dette vil være mere relevant på de partier af diget, hvor vegetationen var meget lang, tæt og frodig/næringsstofpåvirket.

Gammelt jorddige med naturligt lav og artsrig vegetation.

Blomstrende fladbælg i forgrunden og pengeurt (hvid) i baggrunden.

4. Remise ("Vildnisset")

Generelt: Gamle hegn, remiser og skovpartier med flere arter af hvidblomstrende træer og buske giver føde til insekterne. Gamle, og især døende træer, også kaldt veterantræer, er særligt værdifulde som levested for et utal af dyr, planter og svampe. Derimod har unge og nyplantede træede en meget ringe værdi som levested. Derfor ligger værdien for hegn, remiser og krat i høj grad i beskyttelsen af det stående ved, i form af gamle og døde træer. Udlægning af dødt ved i hegn efter evt. slåning bidrager også til levesteder for insekter og svampe. Et hegn med megen variation, store sten og med luft imellem træerne kan være et særdeles godt levested og kan score meget højt ift. biodiversitet.

Specifikt for bedriften: "Vildnisset" er en ca. 2.500 kvm. stor remise, indeholdende bl.a. en gammel, kunstig rævegrav (som er beboet), flere arter af hvidblomstrende træer og buske og en lang, frodig, næringsstofpåvirket vegetation. Arealet var i en udvikling mod tilgroning. De hvidblomstrende arter har stor værdi som pollenkilde for sommerfugle, vilde bier og bestøvere i det hele taget, i foråret. Samtidig opstår der lysåbne partier med læ inde imellem træerne, som har stor værdi for f.eks. sommerfugle. Især hvis der også er blomster efter træerne er afblomstrede. Som naturelement får Vildnisset 4 ud af 8 mulige stjerner. Men med rigtigt fint potentiale.

Anbefaling: Ved at inddrage arealet i køernes tilstødende græsmark, kan køerne medvirke til, at hindre en total tilgroning, og bevare de lysåbne partier med sol og læ. Ved at de kan græsse mellem træerne og buskene, vil de samtidig holde vegetationen lavere og måske efterlade tramp og små såbete med bar jord. Det kan på længere sigt kan skabe mulighed for, at de små, vilde urter kan indfinde sig, og at de ikke kvæles af de høje, næringselskende arter. Køerne vil formentligt også skabe forstyrrelser i form af f.eks. skader på træernes bark. Dette er velkomment og skaber levesteder for forskellige arter af svampe mv. Pas også på ikke at gøde på og tæt ved remisen. Anbefalingerne kan på sigt gøre "Vildnisset" til et endnu bedre vildnis for blomster, insekter som bl.a. sommerfugle, vilde bier, samt fugle og andre smådyr. Jeg ser for mig, om nogle år, en lysning med læ og sol, masser af blomster og flaksende og summende af sommerfugle og vilde bier.

SEGES

Remisen ved variation af bl.a. hvidblomstrende træer og buske

Meget næringsstofpåvirket vegetation, domineret af primært vortemælk i forgrunden og brændenælder i baggrunden

5. Vandhul

Generelt: Søer og damme inklusiv deres bredder, skaber et miljø, hvor sump- og vandplanter kan indvandre. Såfremt søbredden byder på artsrig og blomstrende vegetation af hjemmehørende arter, kan den fungere som fødesøgningsområde for insekter, pattedyr og fugle. Hvis søen er næringsfattig og klarvandet er der bedre muligheder for at mange forskellige vandplanter kan få lys og trives i vandet, hvilket samtidig skaber levesteder for en stor mangfoldighed af vandlevende insekter. Søer vil typisk også tiltrække fugle og andet vildt hvis de understøtter et godt miljø for planter og smådyr.

Specifikt for bedriften: Bag laden findes et vandhul. Da det er et lille vandhul, både i omfang og dybde, vil det let gro til. Det kan også let udtørre om sommeren. De såkaldte "temporære vandhuller" er dog glimrende for padder og vandbiller, som tåler periodevis udtørring. Vandhullet er et fint paddehul, men ligger isoleret i en græsmark og er under tilgroning af siv. Der var ikke umiddelbart stor variation af plantearter. Vandhullet får derfor 2 ud af 5 mulige point.

Anbefaling: For at bevare vandhullet og undgå tilgroning bør det undgås, at tiltrække, og især fodre ænder og andre fugle i vandhullet, da det vil tilføre store mængder af næring i form af fuglelort, som hurtigt kan forurene vandet og gøre vandet grønt og uklart af algevækst. Man kan med fordel også slå opvæksten af siv, for at hindre tilgroning og bevare lysindfald til søen. Padderne kan godt lide det lavvandede, varme vand til deres æg/haletudser, og sivene kan blive meget dominerende, skygge, og på kort tid overtage det beskedne vandspejl der findes. Det er mest effektivt, at slå sivene under vandoverfladen, hvorved de drukner. En variation af sumplanter langs kanten af vandhullet er dog et velkomment bidrag til biodiversiteten. Vær opmærksom med plæneklipningen omkring vandhullet, når der er padder – hvis det netop er dem i gerne vil tilgodese med vandhullet. Vandhullet er et fint naturelement på bedriften, som er værd at bevare. Man kan yderligere hjælpe biodiversiteten på vej i- og omkring vandhullet, hvis man laver en "randzone" omkring det, hvor man slår vegetationen et par gange om året (tidligt forår og efterår), og undgår, at gøde.

6. Gravhøj/Langdysse

Generelt: Gravhøje har ikke være omlagt i rigtig mange år, og kan med deres bakkede struktur, tilføje variation til et måske fladt landskab. Vegetationen på gravhøje og andre gamle strukturer er typisk et levn fra et mere artsrigt landskab, og man kan ofte finde rester af gamle overdrev eller hede. Mange gravanlæg har store fritliggende sten som kan være hjemsted for et utal af sjældne mosser og laver.

Specifikt for bedriften: Ude i mellem de dyrkede marker findes en tilgroet langdysse. I fortalte, at der bl.a. havde været lyng, at finde her, men vi kunne ikke umiddelbart finde noget da vi gik der. Tidligere havde køerne haft adgang til, at græsse, men da de gjorde skade på gravhøjen måtte den frahegnes. Det har resulteret i, at den nu er tilgroet i træer, buske og lang vegetation, ligesom den ikke længere er synlig i landskabet. Som naturelement får den 3 ud af 7 mulige point, men med godt potentiale.

Anbefaling: Forslag til en mulig løsning kunne være, i samråd med rette vedkommende hos kommunen/Slots- og kulturstyrelsen, at finde en måde hvorpå dyrene kan græsse på gravhøjen engang imellem, for at modvirke tilgroningen. Det skal ske uden at de dog har fri adgang hertil, med risiko for, at det bliver overgræsset eller de begynder f.eks. at skrabe i jorden, lægge sig/sandbade osv. Bibehold hegnet omkring langdyssen, men åben et led for dyrene, så de kan græsse den en enkelt-, eller blot en halv dag ad gangen, måske 2-5 gange i løbet af græsningssæsonen. I alle tilfælde bør der holdes afstand med landbrugsmaskiner og gødning (reglerne tilsiger en dyrkningsfri bræmme på minimum 2 meter). En meget kontrolleret græsning og en lidt bredere buffer omkring gravhøjen, hvor der ikke gødes, vil forventes at medvirke til, at langdyssen langsomt vil få mere præg af tidligere tiders vegetation, samt træde i karakter i landskabet igen. Måske kan en buffer tilpasses i bredden i forhold til markstørrelse og arbejdsbredde på bedriftens markredskaber. Det kan der være en økonomisk fordel i. Den gamle frøpulje af lyng m.m. vil formentligt stadig findes i jorden, klar til at spire hvis de rette betingelser indfinder sig igen. Det vil tage flere år og kræve stor tålmodighed. Hvis man vælger at fælde nogle af træerne (stadig i samråd med kommunen/Slots- og kulturstyrelsen), er det meget vigtigt at lade stub/rod stå. Hvis man trækker det op, vil rødderne ødelægge gravhøjen.

SEGES

Langdyssen gemmer sig under tilgroningen

Stensætningen er gemt under træerne

Stor, fritliggende og solbeskinnet "offersten" ved siden af langdyssen. Stenen er begroet med mosser og laver

7. Enkeltstående træer

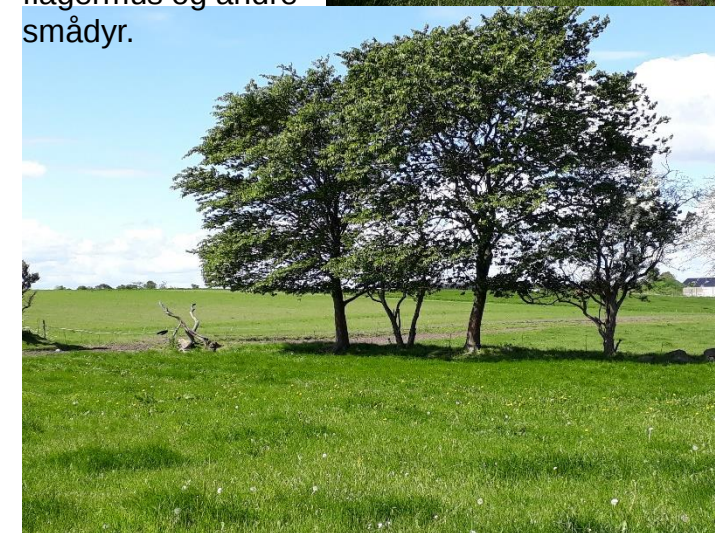

Generelt: Døende træer og stammer udgør vigtige levesteder for især insekter og svampe, og er helt generelt en mangelvare i det danske landskab. Derfor bør man altid lade gamle, døende og døde træer stå, så man bibeholder de værdifulde levesteder som træet udgør. Dødt ved omfatter også gamle ubehandlede træpæle, som ofte er af eg eller fyr. De huser ofte utroligt artsrige samfund af laver, svampe, mosser og insektlarver. Døde grene, stubbe og henlagte kvasbunker ligeledes. Opretstående, enkeltstående og soleksponerede træer og stammer er i særdeleshed et værdifuldt naturelement, da de ikke ses ret ofte i det danske landskab mere. De har typisk stået i vejen og er blevet fjernet af praktiske hensyn. Det betyder, at de arter som kræver alle disse særlige betingelser opfyldt, har ganske få levesteder tilbage.

Specifikt for bedriften: Enkelte steder på bedriften fandtes netop de enkeltstående træer, hvoriblandt mange var opretstående, udgåede og soleksponerede. Disse er som nævnt en mangelvare i det danske landskab. Det er derfor meget vigtige levesteder, som er helt afgørende for eksistensen af de insekter og organismer, som lever af netop at nedbryde dødt ved. Udover at være vigtige levesteder for helt særlige insekter og svampe, er de også et muligt bo for f.eks. spætter og flagermus. De er gode, permanente elementer, men træerne endnu ikke er meget gamle. Til sammenligning er det de ældgamle, fritstående egetræer i landskabet der har størst naturværdi og flest arter tilknyttet. Det er med dem som målestok, at jeg her giver 3 ud af 7 mulige point.

Anbefaling: Lad endelig dødt ved stå og ligge til naturligt henfald. Kør gerne godt udenom de enkeltstående/fritstående træer i landskabet og bevar dem på bedriften.

Gamle enkeltstående træer, gerne med skader og hulheder, samt opretstående, udgåede træer, udgør formidable levesteder for en række insekter, svampe, fugle, flagermus og andre smådyr.

8. Eng

Generelt: Næringsfattige engområder med en naturlig hydrologi er vigtige levesteder for mange organismegrupper. Eng-blomme, eng-troldurt, orkidéer som maj-gøgeurt, sjældne mosser, forskellige arter af star, kransnålalger og et væld af sommerfugle og andre insekter har brug for dette habitat som levested. Det blomsterrige landskab kan give føde til mange forskellige insekter. En høj score forudsætter at der er blomster gennem hele sæsonen. Det er særligt vigtigt at bevare den naturlige hydrologi samt, gennem et passende græsningstryk, at sørge for blomster gennem hele vækstsæsonen.

Specifikt for bedriften: Engen var en fin mosaik af vådt og tuet struktur, pilekrat, de mindre våde, græssede arealer og nogle striber af tørre skråninger med overdrevspræg og partier med blottet mineraljord. Da vi lavede naturtjek ultimo maj, var der en tendens til, at de tørreste delarealer var overgræssede. Det er naturligt at dyrene vil færdes her og tage det grønne, friske græs først. Vi så dog mange fine arter af blomster (nogle er afbilledet th.). Pilekrattet er et fint element i engen. Blomsterne i pilen er i det tidlige forår en meget vigtig fødekilde for de første flyvende insekter/bestøvere, hvor der endnu ikke er meget andet der blomstrer. Gammelt pilekrat er tilmed en af de mest artsrige naturtyper vi har. Dog bør pilekrattet ikke *overtage* arealerne, så andre små blomster/urter og arter, som knytter sig til det lysåbne, forsvinder. Engen får 7 ud af 10 mulige stjerner.

Anbefaling: Pas på, at græsningstrykket ikke bliver for højt i engen. En god indikator er at se efter blomsterne. Jo flere blomster og farver, desto bedre. Der bør være et blomsterflor i juni måned. Det er et meget vigtigt fødegrundlag for sommerfugle, vilde bier m. fl. Det er fint i forhold til biodiversiteten, at vegetationen bliver (måske i landmandens øjne) "for lang" om sommeren. Det er bedre at det bliver græsset ned i efteråret, når blomsterne er afblomstret og har sat frø, så næste års generation er sikret. Det optimale vil være et lavt græsningstryk i så lang en sæson som muligt – fra tidligt til sent. Selvfølgelig så vidt det kan lade sig gøre i forhold til arealernes beskaffenhed og dyrenes velfærd. Start om muligt græsningen meget tidligt i foråret, f.eks. med blot 3 dyr, allerede fra ultimo marts/primus april. Gødningsbillerne, som efterhånden bliver mere og mere sjældne, har brug for *frisk* gødning allerede fra det tidlige forår når de kommer frem, og til sent efterår/vinter, når temperaturerne igen bliver lave og de skal finde overvintring. Sæsonen kan forlænges, hvis dyrene også har adgang til højereliggende arealer.

SEGES

Fra øverst tv.:
Eng-Kabbeleje,
Eng-Nellikerod,
Trævlekrone,
Maj-gøgeurt,
Engkarse

Ønsker du at få mere viden?

Du er altid velkommen til at kontakte SEGES

Andrea Oddershede på anod@seges.dk, eller ring på tlf: 87405444.

Appen for § 3-natur - beskyttet natur

Med telefonen i hånden kan søge informationer om din natur, når du står ude på bedriften. Ligesom på Miljøportalen kan du få et overblik over den beskyttede natur, læse artslister for arealerne, samt undersøge HNV-score.

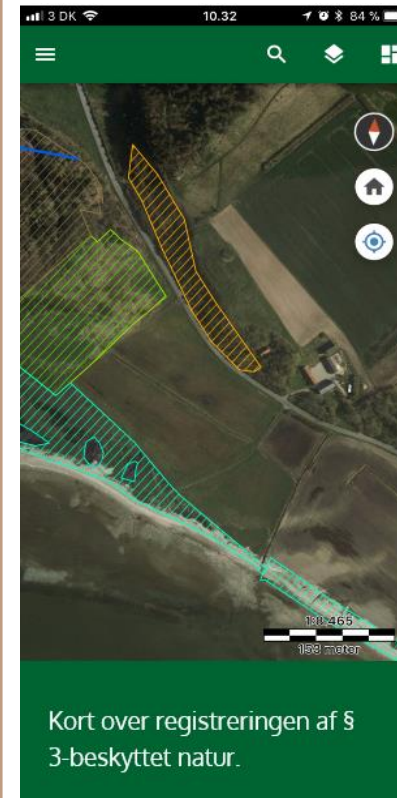
Miljøportalen

Få et overblik over naturen på din bedrift. Her kan du få information om arealer med beskyttet natur, HNV-score og artslister for dine arealer:

<https://arealinformation.miljoportal.dk>

SEGES

Appen "Beskyttet natur"
Søg info om naturen når du står derude.

HNV-score

High Nature Value (HNV) er en indikator for et areals naturværdi og bruges til at prioritere naturplejeindsatsen. En Høj HNV-værdi indikerer høj naturværdi.

